

SCHRIKBEELDEN

2015 | 3 IVMV online magazine

SCHRIKBEELDEN

INHOUDSOPGAVE

INTRO

1. Sigrid Burg, Heidi de Mare en Inge van der Vlies – SCHRIKBEELDEN. Schrik op schrik, hoe blijft een mens gezond?

COLUMNS

2. Mijke Bleecke, 'Schaamrood....?! VW – slimme marketing of publiek weten?'
3. Gabriël van den Brink, 'Kinderlijk moralisme. Rumor rond Zwarte Piet.'
4. Gabriël van den Brink, 'Ontplofte werelden. Hoe de realiteit door media onzichtbaar wordt.'
5. Gabriël van den Brink, 'Rembrandt in Geldermalsen? De verwording van burgerschap.'
6. Joost Pollmann, 'Schrikbeelden in strips: slecht, slechter, slechtst'.

BESPIEGELING

7. Sigrid Burg, 'Over mijn LIKE, bloggen in twee werelden'.
8. Wilbert Schreurs, 'Van Rome naar Parijs. Milieu als schrikbeeld vanaf de jaren 70 tot nu'.
9. Inge van der Vlies, 'Mens met merk. Monotonie als garantie voor professionaliteit'.

ESSAYS

10. Cécile R.L. Boot, Maarten C.A. van der Sanden, Martin Klein en Frans Meijman, 'The elaboration likelihood model revisited: a biological explanation and a somatic extension'.
11. Gawie Keyser, 'Het theater van shock-and-awe. Het westerse kijkkader en de subversieve werking van IS-geweldsbeelden'.
12. Heidi de Mare, 'Mulvey's one-dimensional system. A last look at "Visual Pleasure"', [English translation of '[Mulvey's eendimensionale systeem](#). Bij dezen dan voor het laatste "Visual Pleasure"', in: *Versus*, no. 2 [1986]: 35-54], translation by Gawie Keyser.
13. Heidi de Mare, Frans Meijman en Suzanne Nieuwenhuis, 'Schrikbeeld: Nee, of toch JA? Orgaantransplantatie in de fictie doorleefd'.
14. Connie Veugen, 'Our abiding fear of the new. Computer games and controversy'.

REVIEWS

15. Leo van Bergen, 'Medische Monsternirakels. Te mooi om waar te zijn', boekbespreking van Cristin O'Keefe Aptowicz, *Dokter Mütter's medische mirakels. De opkomst van de moderne geneeskunde*, plastische chirurgie.
16. Heidi de Mare, 'Laura Mulvey's Legacy – Scary Movie-Scholars?!', bespreking van Laura Mulvey c.s. (eds.), *Feminisms. Diversity, Difference, and Multiplicity in Contemporary Film Cultures*. [AUP 2015].
17. Heidi de Mare, 'Schrikbarend? Over gemak en ongemak van Kunst als bron in Religie en Criminologie', dubbelbespreking van *Apocalyps in kunst* [2014] en themanummer 'De kunst van het verbeelden' van het *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* [2014].

BEELDBIJDRAGEN

18. Tonie van Marle, 'Van schoonheid naar schok en visa vers. De totstandkoming van het kunstproject WAR/RAW'.
19. Dik Nicolai, 'Is, was, komt'.
20. Geertrui van den Brink: 'Wat gebeurt daar?'.

BEELDFORMATIE

21. SCHRIKBEELDEN

Op de omslag van het themanummer een fragment van het stilleven 'Is, was, komt' [2016] van fotograaf Dik Nicolai (c), speciaal voor dit themanummer over SCHRIKBEELDEN gemaakt (bijdrage 19).

'Betogers tegen de komst van een azc dringen zich op bij een hek dat diende om hen te scheiden van genodigden voor een raadsvergadering'

Foto EPA *De Volkskrant* van 17-12-2015 ('Rellen in Geldermalsen' p. 3).

REMBRANDT IN GELDERMALSEN?

De verwording van burgerschap

Gabriël van den Brink

Aan de linkerkant ziet u een foto die op 17 december 2015 in de *Volkskrant* stond. Zij toont een stel woedende burgers die de gemeenteraadsvergadering in Geldermalsen verstoren. Hun woede betrof het voorstel van de gemeente om een asielzoekerscentrum voor 1500 personen te openen. Per saldo moest de ME optreden en werden 14 burgers opgepakt wegens openbare geweldpleging. Daar zie ik een schrikbeeld in en wel om twee redenen. In de eerste plaats omdat deze woedende burgers door het gooien van stenen en het afsteken van vuurwerk een open debat over dit controversiële voornemen inzake vluchtelingen onmogelijk maakten. In de tweede plaats omdat de foto van hun optreden zo sterk doet denken aan het beroemdste schilderij in ons land: de *Nachtwacht* van Rembrandt uit de zeventiende eeuw.

Uitsnede uit *De Nachtwacht*. De compagnie van Frans Banning Cock maakt zich gereed om uit te marcheren, G. Schwarz, Rembrandt 1984, p. 211.

Hoewel de visuele gelijkenis tussen beide beelden opvallend sterk oogt, is de betekenis naar mijn mening, een heel andere. De toenmalige en huidige burgers staan qua houding lijnrecht tegenover elkaar.

De door Rembrandt geschilderde burgers behoorden tot de rijke burgerij van Amsterdam. Ze poseerden als leden van de schutterij die verantwoordelijk was voor het bewaken van de maatschappelijke orde in de stad. Het waren veelal strenge gelovigen die niettemin de basis voor onze religieuze tolerantie hebben gelegd. De burgers op de linker foto daarentegen komen van het platteland. Hun optreden werkt juist zeer verstorend, niet alleen voor de raadsvergadering maar ook voor de sociale vrede in de samenleving. We weten niet wat ze geloven maar het is wel duidelijk dat ze weinig tolerantie voor hen onwelgevallige denkbeelden opbrengen. In die zin staan beide taferelen scherp tegenover elkaar: orde versus wanorde, tolerantie versus geweld, verantwoordelijkheid versus volkswaede. Zou dat verwijzen naar de manier waarop het burgerschap in Nederland inmiddels geërodeerd is, dan moet de foto uit Geldermalsen inderdaad als een schrikbeeld worden beschouwd.

Hoe zouden we met een dergelijk schrikbeeld om kunnen gaan? Hier tekenen zich drie wegen af. De eerste weg is dat we voorbij het beeld gaan om ons te verdiepen in de realiteit van Geldermalsen. Dat is minder eenvoudig dan men vaak denkt. Als lid van commissie Cohen die in 2012 de Facebook rellen te Haren onderzocht, heb ik gemerkt dat het bij controversiële gebeurtenissen haast onmogelijk

is om met 100 procent zekerheid vast te stellen wat zich daadwerkelijk afgespeeld heeft.¹ Toch is het erg zinvol om zo ver mogelijk door te dringen tot de kern van het probleem, al was het maar om aan te tonen dat de verschillende partijen er geheel eigen visie op hebben en dat juist dit tot de realiteit van sociaal-politieke gebeuren behoort. In dat geval is 'realiteit' niet het startpunt maar het eindproduct van een serieus onderzoek.

De tweede weg is dat met het schrikbeeld van Geldermalsen naast de talloze beelden van andere rellen, ongeregelde heden, opstootjes, rampen of ordeverstoringen legt. Niet zozeer om te ontdekken wat de werkelijkheid 'achter' die beeldenverzameling is maar om de vraag te stellen welke realiteit die verzameling als zodanig laat zien. Het betekent dat men de formele gelijkenissen en verschillen tussen die beelden analyseert. Men onderzoekt de visuele retorica om te begrijpen hoe onze maatschappelijke verbeelding omspringt met verontrustende gebeurtenissen. Ter illustratie van die benadering verwijs ik naar hoofdstuk 5 uit ons boek over de ramp het vlucht MH17, dat niet alleen over de werking van visuele retorica gaat maar ook over het houvast dat ze in tijden van nood mogelijk geeft.²

De derde weg is dat men tegenover het schrikbeeld van gewelddadige burgers een heel ander beeld plaats. Bijvoorbeeld een tafereel waarbij vluchtelingen worden geholpen of anderszins iets goeds wordt gedaan. Zo'n contrapunt is vaak nodig omdat de impact van beelden slechts zelden door woorden, argumenten of rationele inzichten ongedaan wordt gemaakt. Beelden zij

vaak zo 'totalitair' dat elke poging om te nuanceren mislukt. Wie een schrikbeeld wil uitschakelen, moet met een droombeeld komen. Helaas zijn de huidige media daartoe zelden in staat of bereid. Ze zijn zo zeer gefascineerd door het abnormale, het afwijkende, het onverwachte en het kwaad dat beelden van normale burgers die hun plicht doen nauwelijks worden gemaakt. Laat staan dat de goede burger afgebeeld wordt. Daar was men tijdens de Republiek wel toe in staat. Het zou een les kunnen zijn.

¹ G. van den Brink e.a. (2013) *Project X in Haren. Maatschappelijke facetten van een feestje dat in rellen uitmondde*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

² G. van den Brink (2015) *Een ramp die Nederland veranderde? Nadenken over vlucht MH17*, Amsterdam, Uitgeverij Boom: 103-127.